

Ταξιδεύοντας στην πόλη μου: Πόθια Καλύμνου

Ευδοκία Πλάτση

Φιλολόγος (ΠΕ02), Νικηφόρειο 1^ο Γενικό Λύκειο Καλύμνου
eudokia.kalymnos@gmail.com

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η χρονιά 2012-13 ήταν αφιερωμένη από την UNESCO στο ανθρωπογενές περιβάλλον και την αειφόρο διαχείριση του, με αφορμή αυτό και την αγάπη μας για την πόλη μας, αποφασίσαμε να ασχοληθούμε με την Πόθια, την πρωτεύουσα της Καλύμνου.

Ζώντας στην πόλη μας, είχαμε την εντύπωση ότι γνωρίζαμε πολύ καλά πτυχές της ιστορίας της και τοποθεσίες της. Όμως ήδη από την αρχή της υλοποίησης του προγράμματος φάνηκε πως η Πόθια ήταν ένας γνωστός και συνάμα άγνωστος «κόσμος», ο οποίος μας προκαλούσε να τον εξερευνήσουμε, γνωρίζοντας παράλληλα και ένα κομμάτι του εαυτού μας.

Έγιναν επισκέψεις μελέτης πεδίου σε συνοικίες της πόλης, που οδήγησαν στην κατανόηση της ιστορικής της εξέλιξης και χαρακτηριστικών της δομής της. Επίσης αναγνωρίστηκε η ανάγκη της αειφορικής διαχείρισης και προστασίας μνημείων και αρχιτεκτονικών στοιχείων της πόλης, ως πόροι με κοινωνική και οικονομική σημασία.

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ: Σχολικά προγράμματα Π.Ε

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: Πόθια, Καλύμνος, ιστορική εξέλιξη, αρχιτεκτονικά στοιχεία

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Καλύμνος είναι το τέταρτο μεγαλύτερο νησί της Δωδεκανήσου, στο νοτιοανατολικό Αιγαίο, με έκταση 111,14 Km². Βρίσκεται βορειοδυτικά της νήσου Κω και νοτιοανατολικά της Λέρου (Κουτελλάς, 2006). Το κλίμα της Καλύμνου θεωρείται ημιάνυδρο με ήπιους χειμώνες. Η γεωγραφική θέση της Καλύμνου, ανάμεσα σε δυο ηπείρους, το έντονο ανάγλυφο του νησιού, το ξηρό και πετρώδες έδαφος καθόρισαν σε μεγάλο βαθμό τις ασχολίες των κατοίκων της από την αρχαιότητα.

Ιστορική εξέλιξη της Πόθιας Καλύμνου

Κατά τους μεσαιωνικούς χρόνους το οικιστικό κέντρο της Καλύμνου αποτελούσε το Μεγάλο Κάστρο της Χώρας, κτισμένο στο μέσον περίπου του νησιού. Το Κάστρο οικοδομήθηκε στα βυζαντινά χρόνια και ανακατασκευάστηκε από τους Ιππότες του Τάγματος του Αγίου Ιωάννη που κατείχαν την Καλύμνο από το 1314 έως το 1523 (Κουτελλάς, 1998).

Σχήμα-1: Η θέση της Πόθιας στην Κάλυμνο

Στη συνέχεια αυτό, όπως και ολόκληρο το νησί, πέρασε στα χέρια των Τούρκων, όπου παρέμεινε μέχρι το 1912. Το 1912 καταλήφθηκε από τους Ιταλούς. Το 1948 η Κάλυμνος ενσωματώθηκε μαζί με τα υπόλοιπα νησιά της Δωδεκανήσου στην Ελλάδα (Ιστορία και Πολιτισμός της Καλύμνου 1997, Κουτελλάς, 2006).

Από τις αρχές του 18^{ου} αιώνα εγκαταλείπεται ο περιορισμένος χώρος της καστροπολιτείας και οι κάτοικοι δημιουργούν τον οικισμό της Χώρας στις παρυφές του Κάστρου.

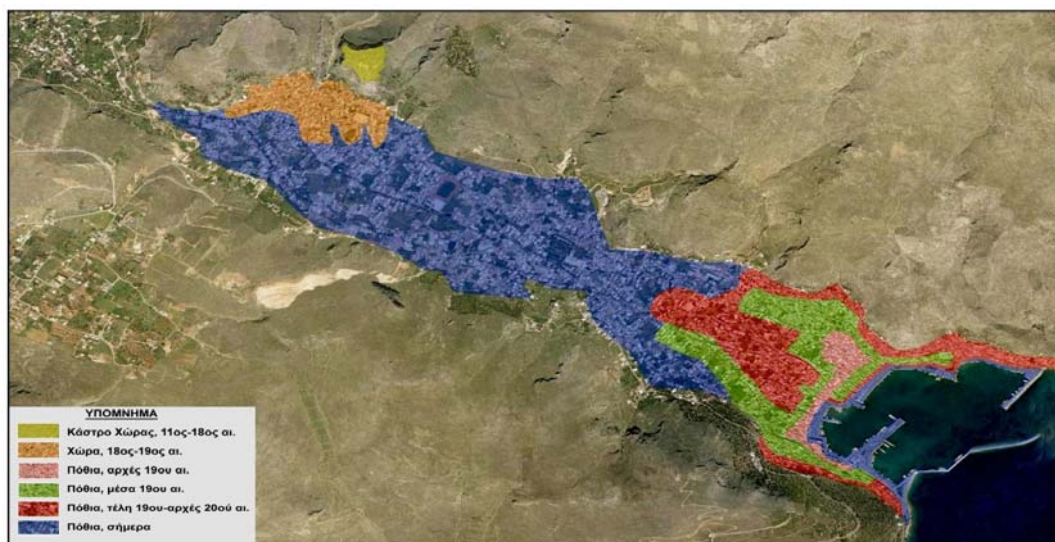
Η ενασχόληση της πλειοψηφίας των Καλυμνίων με τη ναυτιλία και κυρίως με τη σπογγαλιεία και το σπογγεμπόριο, επέφερε σταδιακή οικονομική, κοινωνική, δημογραφική και πνευματική ανάπτυξη (Ταρσούλη, 1948 & Ιστορία και Πολιτισμός της Καλύμνου, 1997 & Κουτελλάς, 2006). Λόγω όμως της μεγάλης απόστασης της Χώρας από τη θάλασσα (περίπου 3 χιλιόμετρα) ο οικισμός δεν εξυπηρετούσε την εύκολη πρόσβαση στις θαλάσσιες δραστηριότητες. Έτσι άρχισε σταδιακά να οικοδομείται από τις αρχές του 19^{ου} αιώνα η παραθαλάσσια πόλη της Πόθιας (Φλέγελ, 1896 & Ιστορία και Πολιτισμός της Καλύμνου, 1997 & Κουτελλάς, 2006).

Επειδή η παραθαλάσσια ζώνη αποτελούνταν σε μεγάλο μέρος του από έλη, χρειάστηκε να γίνουν εκτεταμένες επιχωματώσεις. Η Πόθια γνώρισε ραγδαία ανάπτυξη και εξελίχθηκε σε νέα πρωτεύουσα της Καλύμνου και κατεξοχήν λιμάνι του νησιού. Στα 1912 ο πληθυσμός της Καλύμνου έφτασε τις 23.200 κατοίκους, από τους οποίους οι συντριπτική πλειοψηφία ζούσε στην Πόθια (Μπογδάνου-Ηλιοπούλου Μ., Φετοκάκη-Σαραντίδη, 1984 & Αρφαράς, 1999).

Οι αρχαιότερες ενδείξεις κατοίκησης της περιοχής της Πόθιας ανάγονται στους προϊστορικούς χρόνους (Κουτελλάς, 1998 & Κουτελλάς, 2006). Η ονομασία Ποθαία ή Πόθια πιθανότατα προέρχεται από τον αρχαίο δήμο Ποθαίων, που ήταν και ο σημαντικότερος αρχαίος δήμος της Καλύμνου (Κουτελλάς, 1998 & Κουτελλάς, 2006). Η υιοθέτηση του αρχαίου ονόματος πιθανότατα οφείλεται σε μια προσπάθεια σύνδεσης της νέας πόλης με την αρχαιότητα.

Η Πόθια παρουσιάζει ιδιαίτερα πυκνή δόμηση, με σπίτια κτισμένα σε επαφή ή πολύ κοντά το ένα στο άλλο και ανεπτυγμένα σε δύο και τρεις ορόφους. Οι δρόμοι είναι στενοί και ακανόνιστοι σε διάταξη και μόνο οι βασικοί οδικοί άξονες είναι πλατύτεροι των υπολοίπων. Λόγω του περιορισμένου χώρου οικοδομήθηκαν και οι πλαγιές των οροσειρών εκατέρωθεν της πόλης (Μπογδάνου-Ηλιοπούλου Μ., Φετοκάκη-Σαραντίδη Αγγ., 1984).

Στην Πόθια συναντά κανείς μεγάλη ποικιλία τύπων παραδοσιακών σπιτιών, από απλά ισόγεια σπίτια μέχρι εντυπωσιακά διώροφα και τριώροφα αρχοντικά με έντονα τα στοιχεία του νεοκλασικού ρυθμού. Το μέγεθος και η μορφολογία των οικοδομημάτων έχουν άμεση σχέση με την οικονομική κατάσταση των ιδιοκτητών τους. Τα μεγάλα διώροφα και τριώροφα αρχοντικά, με τα περίτεχνα αρχιτεκτονικά και διακοσμητικά στοιχεία, ανήκαν κυρίως σε εύπορους καπεταναίους και εμπόρους του νησιού, οι οποίοι και κατάφεραν να συγκεντρώσουν μεγάλο πλούτο (Ταρσούλη, 1948 & Μπογδάνου-Ηλιοπούλου Μ., Φετοκάκη-Σαραντίδη, 1984, & Αρφαράς, 1999 & Κουτελλάς 2006).

ΣΧΕΔΙΑΣΤΙΚΗ ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΗ ΤΗΣ ΟΙΚΙΣΤΙΚΗΣ ΕΞΕΛΙΞΗΣ ΤΗΣ ΠΟΘΙΑΣ (ΣΧΕΔΙΟ Ι. ΣΤΑΥΡΟΠΟΥΛΟΣ)

Σχήμα-2: Σχεδιαστική απεικόνιση της οικιστικής εξέλιξης της Πόθιας

Η στέγαση των σπιτιών γίνεται κυρίως με κεραμοσκεπείς στέγες, χωρίς βέβαια να λείπουν και οι περιπτώσεις των επίπεδων δωμάτων στα μικρότερα και απλούστερα σπίτια (Μπογδάνου-Ηλιοπούλου Μ., Φετοκάκη-Σαραντίδη Α., 1984). Κατά την περίοδο της κατοχής κατασκευάστηκαν στην Πόθια από τους Ιταλούς μόνο ορισμένα δημόσια κτίρια (Κωστόπουλος, 2009).

Η Πόθια του σήμερα αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα παραδοσιακού οικισμού, που προσπαθεί να συνδυάσει τη ρυμοτομία και το οδικό δίκτυο μιας άλλης εποχής με τις ανάγκες μιας σύγχρονης πόλης. Από ψηλά η πόλη μοιάζει με πολύχρωμη ψηφιδωτή σύνθεση, όπου ανακατεύονται παραδοσιακά οικοδομήματα με σύγχρονες κατασκευές από μπετόν.

Σήμερα ο πληθυσμός της Πόθιας φτάνει τις 10.000, σε σύνολο 16.000 κατοίκων σε ολόκληρο το νησί.

ΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ: «ΤΑΞΙΔΕΥΟΝΤΑΣ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ ΜΟΥ: ΠΟΘΙΑ ΚΑΛΥΜΝΟΥ»

Σκοπός και στόχοι του προγράμματος

Σκοπός λοιπόν του εκπαιδευτικού προγράμματος ήταν η γνωριμία των μαθητών με το παρελθόν και την εξέλιξη της πόλης τους, της Πόθιας Καλύμνου, μέσω διαδρομών που θα φώτιζαν σημαντικά σημεία της: μνημεία, αξιοθέατα, οικίες ταπεινές και μεγαλόπρεπες, δημόσια κτίρια κ.ά.

Οι στόχοι της εργασίας ήταν:

A) Γνωστικοί στόχοι:

Να κατανοήσουν τη σημασία της γεωγραφικής θέσης της Πόθιας, για την επιλογή της ως πρωτεύουσα του νησιού και κύριο λιμάνι του.

Να διερευνήσουν την ιστορία της Πόθιας συνδέοντάς την με μνημεία-τοποθεσίες στο χώρο της πόλης αλλά και με πρόσωπα που διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στο νησί.

B) Συναισθηματικοί – ψυχοκινητικοί στόχοι:

Να νιώσουν χαρά, συγκίνηση από τη βαθύτερη γνώση που θα αποκτήσουν, από την επίσκεψη σε γνωστές και άγνωστες γωνιές της πόλης τους, μέσα από επιλεγμένες διαδρομές στη Πόθια.

Να αισθανθούν την ανάγκη προστασίας της κληρονομιάς του τόπου τους, να ευαισθητοποιηθούν για τα περιβαλλοντικά προβλήματα που αντιμετωπίζει η πόλη, να προτείνουν ιδέες για την ανάδειξη, διαφύλαξη στοιχείων της, που αποτελούν χαρακτηριστικά γνωρίσματα της αρχιτεκτονικής και ιστορικής ταυτότητας της.

Να ασκηθούν στην ομαδική εργασία και να αναπτύξουν πνεύμα συνεργασίας και υπευθυνότητας.

Να εφαρμόσουν πρακτικά δεξιότητες που κατέχουν, όπως: μετρήσεις μεγεθών, σχεδίαση, φωτογράφιση, βιντεοσκόπηση.

Μέθοδοι υλοποίησης του προγράμματος

Κατά την υλοποίηση του προγράμματος ακολουθήθηκε η «ομαδοσυνεργατική» μέθοδος. Αφού έγινε συζήτηση με τους μαθητές, συναποφασίστηκαν τα υποθέματα που θα διερευνούσε κάθε ομάδα. Συγκεκριμένα οι μαθητές χωρίστηκαν σε 5 ομάδες, των 5-6 ατόμων η καθεμιά και το ταξίδι στην πόλη μας ξεκίνησε.

Η 1^η ομάδα διερεύνησε την ιστορική εξέλιξη της Πόθιας Καλύμνου, η 2^η ομάδα μελέτησε τα ιστορικά δημόσια κτίρια τα περισσότερα από τα οποία είναι κτισμένα την περίοδο της Ιταλοκατοχής, η 3^η ομάδα ασχολήθηκε με τους ναούς που συναντήσαμε στις διαδρομές, η 4^η ομάδα διερεύνησε τους αρχιτεκτονικούς τύπους σπιτιών και η 5^η ομάδα αποτύπωσε σε χάρτη τις «περιβαλλοντικές διαδρομές γνωριμίας της Πόθιας» με σκοπό την ανάδειξη και προβολή της. Επίσης στην εκπόνηση του προγράμματος αξιοποιήθηκε η μελέτη βιβλιογραφίας, η διενέργεια συνεντεύξεων και η έρευνα στο διαδίκτυο.

Σχήμα-3: Αεροφωτογραφία της Πόθιας (αρχές της δεκαετίας 2000)

Εκπαιδευτικές δραστηριότητες του προγράμματος

Στο πλαίσιο του προγράμματος πραγματοποιήθηκαν διαδρομές πεδίου που σκοπό είχαν την γνωριμία με ιστορικά γεγονότα και αρχιτεκτονικά στοιχεία της Πόθιας, με ξεναγό τον κύριο Κουτελλά Μιχάλη, αρχαιολόγο της 4^{ης} Εφορίας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων και την αρχιτέκτονα κυρία Κισανάκη Αργυρώ:

A) Αφιεθρία ναός Αγίου Θεολόγου- Νεοκλασικά κτίρια περιοχής Αγίου Θεολόγου και 3^{ου} Δημοτικού Σχολείου- «Άσπα» στο μαράσι του Αγίου Νικολάου- κατάληξη ναός Αγίου Νικολάου.

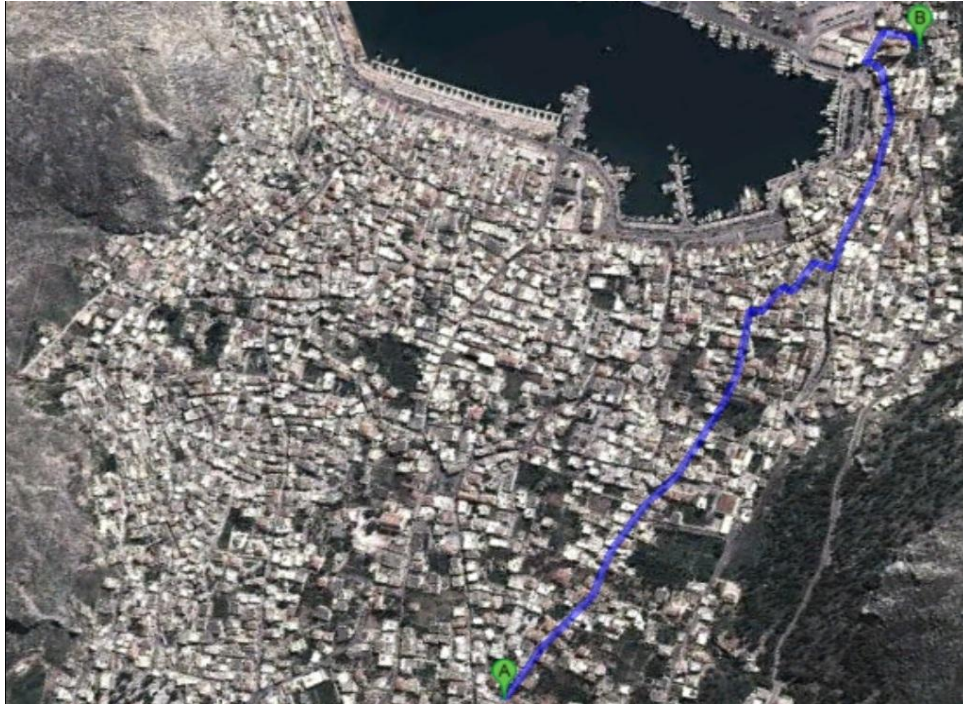
B) Αφιεθρία Μητροπολιτικός ναός Σωτήρος Χριστού – Τα δημόσια κτίρια της Ιταλοκρατίας: Επαρχείο και Δημαρχείο- «Πατήθριες»: ο παλιός εμπορικός δρόμος της Καλύμνου- Αρχοντικά σπογγεμπόρων- κατάληξη το αρχοντικό του Ν.Βουβάλη μεγάλου ευεργέτη της Καλύμνου.

Γ) Αφιεθρία ενορία Αγίας Υπαπαντής- περιήγηση στο μαράσι Αγίας Υπαπαντής και Αγίου Στεφάνου – χαρακτηριστικές λαϊκές οικίες της Καλύμνου- κατάληξη αποθήκες σφουγγαριών στην περιοχή Αγίου Στεφάνου.

Επίσης στο πλαίσιο ανάπτυξης του προγράμματος, έγιναν οι παρακάτω δράσεις:

Προβολή του ντοκιμαντέρ: «Κάλυμνος: το νησί των σφουγγαράδων» (παραγωγή ΕΤ2-1996) με αφηγητή και σκηνοθέτη τον Λ. Κομνηνό που αναφερόταν στην ιστορία της Καλύμνου και την ανάπτυξη της Πόθιας.

Επίσκεψη στο ΚΠΕ Νέας Κίου, όπου η περιβαλλοντική ομάδα είχε την ευκαιρία να συμμετάσχει στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα: «Ταξίδι στο παρελθόν (Νέα Κίος-Ναύπλιο)», όπου τα παιδιά μας απέκτησαν με τη βοήθεια των συναδέλφων του ΚΠΕ, μια ολοκληρωμένη γνώση της περιοχής και της πολιτιστικής της κληρονομιάς. Παράλληλα παρουσιάστηκαν οι εργασίες της περιβαλλοντικής μας ομάδας: α) Οι διαδρομές της Πόθιας Καλύμνου και β) «Ναύπλιο- Πόθια: Δυο πόλεις, δυο ιστορίες, μια αρχιτεκτονική».

Σχήμα-4: Η 1^η από τις τρεις διαδρομές που πραγματοποιήσαμε

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Οι ομάδες προσέφεραν πλούσιο έργο ενώ αξιοσημείωτο ήταν το διαρκές ενδιαφέρον των μαθητών, αν και οι συναντήσεις γίνονταν συνήθως εκτός σχολικού ωραρίου και συχνά Κυριακές.

Στο πλαίσιο του προγράμματος οι μαθητές μας δημιούργησαν:

Έντυπο ημερολόγιο με λεζάντες, στο οποίο αποτυπώνονταν τοποθεσίες της Πόθιας Καλύμνου σήμερα (2013) και χθες (αρχές και μέσα 20^{ου} αιώνα).

Δημιουργία χάρτη διαδρομών της Πόθιας

Δημιουργία παρουσιάσεων: «Ταξιδεύοντας στην πόλη μου: Πόθια Καλύμνου» και «Ναύπλιο- Πόθια: Δυο πόλεις, δυο ιστορίες, μια αρχιτεκτονική».

Δημιουργία blog με θέμα το πρόγραμμά μας: <http://taxidistinpolimou.blogspot.gr>

ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑΧΥΣΗ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ

Οι κυριότερες δράσεις δημοσιοποίησης της εργασίας μας ήταν:

Ανοικτή παρουσίαση του προγράμματος μας στο τέλος της σχολικής χρονιάς, στην αίθουσα εκδηλώσεων του σχολείου.

Το έντυπο ημερολόγιο της Πόθιας Καλύμνου, που έγινε δεκτό με θετικά σχόλια από τους κατοίκους που το προμηθεύτηκαν.

Παρουσίαση μέρους της εργασίας μας στο σεμινάριο που διοργάνωσε το Κ.Π.Ε Ανωγείων Ρεθύμνης σε συνεργασία με τους Υπευθύνους Σχολικών Δραστηριοτήτων της Α/θμιας και Β/θμιας Εκπαίδευσης της Περιφερειακής Ενότητας Δωδεκανήσου και τις Σχολικές Επιτροπές της Κω, στις 17-18 Ιανουαρίου 2013, στο 2ο Γυμνάσιο στην Κω. Εκεί παρουσιάστηκαν: α) «Οι διαδρομές της Πόθιας Καλύμνου και β) «Ναύπλιο- Πόθια: Δυο πόλεις, δυο ιστορίες, μια αρχιτεκτονική», στην οποία γίνεται σύγκριση και ανάδειξη κοινών αρχιτεκτονικών στοιχείων των δυο πόλεων. Η παρουσίαση θεωρήθηκε από τους συναδέλφους και τους υπεύθυνους σχολικών δραστηριοτήτων και ΚΠΕ ενδιαφέρουσα και πρωτότυπη.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Με το πρόγραμμα ΠΕ δόθηκε η ευκαιρία στα παιδιά του σχολείου να γνωρίσουν μέρος του τοπικού περιβάλλοντος, με τρόπο ευχάριστο και βιωματικό. Παράλληλα επιτεύχθηκε σε ικανοποιητικό βαθμό όπως διαφάνηκε, από το έργο τους, η ευαισθητοποίηση των μαθητών και μαθητριών της ομάδας για την προστασία και την ανάδειξη αρχιτεκτονικών στοιχείων της Πόθιας. Υποχρέωση όλων μας αλλά και της πολιτείας να λάβει την πρωτοβουλία, ώστε να αναδείξει και να προστατεύσει το πλούτο τα μνημεία και τον αρχιτεκτονικό χαρακτήρα της πόλης μας.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Ευχαριστούμε για τη στήριξη που πρόσφεραν στο πρόγραμμα οι εξωτερικοί συνεργάτες με τη ζωντάνια και την πολύτιμη γνώση τους:

Α) τον αρχαιολόγο, της 4^{ης} Εφορεία; Βυζαντινών Αρχαιοτήτων, κύριο Μιχάλη Κουτελλά

Β) την αρχιτέκτονα κυρία Αργυρώ Κισανάκη

Σχήμα-5: Η ομάδα σε δράση (μαράσι Αγίου Νικολάου)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αρφαράς, Μ.(1999). *Η «Καντζιά», το λαϊκό μονόχωρο σπίτι της Καλύμνου*, Αθήνα.

Κουτελλάς, Μ.(1998). *Κάλυμνος, Ιστορία – Αρχαιολογικοί Χώροι – Μνημεία*, Αθήνα.

Κουτελλάς, Μ.(2006). *Κάλυμνος, Ιστορία - Αρχαιολογία - Πολιτισμός*, Κάλυμνος.

Κωστόπουλος, Δ.(2009). *Τα ιταλικά κτίρια της Καλύμνου, Καλυμνιακά Χρονικά* τόμος ΙΗ

Μπογδάνου-Ηλιοπούλου, Μ. & Φετοκάκη-Σαραντίδη Αγγ. (1984). *Κάλυμνος*, στη σειρά εκδόσεων *Ελληνική Παραδοσιακή Αρχιτεκτονική- Μέλισσα*, Αθήνα.
Ταρσούλη, Αθ. (1948). *Δωδεκάνησα*, τόμος Β', Αθήνα.
Φλέγκελ, Κ.(1896). *Η Νήσος Κάλυμνος*, Κωνσταντινούπολη.

Ιστορία και Πολιτισμός της Καλύμνου 1997: *Ιστορία και Πολιτισμός της Καλύμνου, 4.000 π. Χ. – 1947 μ. Χ. – Ο Πολιτισμός του Αιγαίου*, Αθήνα.

Παιδαγωγική ομάδα ΚΠΕ Νέας Κίου(2006). *Ταξίδι στο παρελθόν Ναύπλιο, Ναύπλιο*

Ιστοσελίδες: ΕΚΚΕ <http://www.ekke.gr/estia/>
& <http://dide.pie.sch.gr/krepie/portal/images/PDF/oikismos.pdf>